

TÜRK KÜLTÜRÜNDE YENİ BİR ANT İÇME TÖRENİ OLARAK “TOPRAK FERAĞI (TOPRAK ANDI)”

LAND OATH AS A NEW OATH CEREMONY IN TURKISH CULTURE

Mehmet ÇERİBAŞ*

ÖZ: Kültürel unsurların yaşamını sürdürmesi ve geleceğe taşınması toplumun o unsura yüklediği anlam ve işlevle orantılıdır. Toplum nazarında değerini ve işlevini koruyan bu unsurların, tarihî süreçte değişim ve dönüşümü söz konusu olsa da varlığını koruduğu ve farklı şekillerde yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Türklerin de töreci/kültürcü bir toplum olarak çağın şartlarına göre kendi kültürel unsurlarını değiştirerek ve dönüştürerek yaşattığı anlaşılmaktadır. Bu türden kültürel unsurları başat unsurlar olarak adlandırmak mümkündür. Türk kültür evreninde başat unsurlardan birisi de ant törenleridir. Türklerin farklı coğrafyalarda, farklı zamanlarda, farklı tarihî ve siyasi şartlarda vazgeçmediği kültürel unsur olarak yaşamını sürdüren ant törenleri, şekli birtakım değişikliklere uğrasa da varlığını canlı olarak korumayı bilmiştir. Bu durum büyük oranda sözlü kültürün gücünü de göstermektedir. Sözlü kültür ortamında insan ilişkilerini düzenleyen, toplumda düzenin ve hukuk sisteminin yaşatılması amacına hizmet eden ant törenlerinin çeşitleri çok olmakla birlikte özellikle bir hukuk sistemine ihtiyaç duyulan evlilik gibi törenlerde, devlet törenlerinde, askeri törenlerde ve alışveriş gibi uygulamalarda karşımıza çıktığı dikkatten kaçmamaktadır. Sözlü, sözsüz ve sözlü ve davranışa dayalı olarak yapılan bu törenlerde değişik kutsal unsurların kullandığı görülmektedir. Bu unsurların içerisinde kan, şarap, kılıç, kutsal kitap gibi nesnelere olabileceği gibi su, taş, toprak, gök gibi kutsal tabiat unsurları da kullanılmaktadır. Bu çalışmada da Anadolu Türk coğrafyasının kültürel laboratuvarlarından sayılan ve Kuzeydoğu Çukurova’da, Kadirli ve Adıranın havalisi arasında yaşayan ve yakın zamanda tespit ettiğimiz bir ant içme töreni olan Toprak Ferağı (andi) üzerinde durulacaktır. Çalışmada kullanılan veriler yüz yüze görüşme ve telefonla görüşme teknikleriyle elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Töresi, Ant İçme, Kadirli/Adıranın, Toprak, Toprak Ferağı (toprak andi).

ABSTRACT: The survival of cultural elements and their transfer to the future is proportional to the meaning and function that society attributes to that element. It is seen that these elements, which maintain their value and function in the eyes of society, maintain their existence and continue to live in different ways, even though there are changes and transformations throughout history. It is understood that the Turks, as a customary/culturalist society, keep their cultural elements alive by changing and transforming them according to the conditions of the age. It is possible to call such cultural elements as dominant elements. One of the dominant elements in the Turkish cultural universe is oath ceremonies. Oath ceremonies, which continue

* Prof. Dr.-Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü/Nevşehir-m.ceribas@gmail.com (Orcid: 0000-0002-0002-2117)

to live as a cultural element that Turks do not give up in different geographies, at different times, in different historical and political conditions, have managed to preserve their existence alive even though their form has undergone some changes. This situation largely shows the power of oral culture. Although there are many types of oath ceremonies that regulate human relations in the oral culture environment and serve the purpose of maintaining order and the legal system in society, it does not go unnoticed that they appear especially in ceremonies such as marriage, state ceremonies, military ceremonies and shopping, where a legal system is needed. It is seen that different sacred elements are used in these ceremonies, which are verbal, non-verbal, verbal and behavioral. These elements may include objects such as blood, wine, sword, holy book, as well as sacred natural elements such as water, stone, soil and sky. In this study, we will focus on Toprak Ferağı (land oath), which is considered to be one of the cultural laboratories of the Anatolian Turkish geography and is an oath-taking ceremony that we discovered recently and is located in Northeastern Çukurova, between Kadirli and Andırın.

Keywords: Turkish custom, Oath-taking, Kadirli/Andırın, Land, Land Oath.

1. Türk Kültüründe Ant ve Ant İçme Kavramları

İster toplumsal ister bireysel düzlemde insanların sadakat, söz verme, alış veriş, değiş tokuş, evlilik gibi işlerde kendilerini güvende hissetmeleri, mevcut durumu ve geleceği güvence altına almaları kaçınılmaz bir ihtiyaçtır. Bu güven kaynağı çağdaş toplumlarda büyük oranda belge ve bilgiye dayanmakta iken ilkel topluluklar bu güvenceyi çeşitli ritüeller, sözler ve davranışlarla sağlamakta idi. Bünyesinde inanç unsurlarının da yer aldığı bu sözler ve davranışlar kişiyle kişinin, toplulukla bir başka topluluğun, grupla başka bir grubun arasındaki güven ilişkisinde belirleyici bir görev yapıyordu. Türk toplulukları bağlayıcı niteliği olan ve yerine getirilmediğinde çeşitli şekilde cezalandırılan bu söz ve davranışlar bütününe ant adı vermekte, bu fiili karşılamak üzere de “ant içmek”, “söz vermek”, “yemin etmek”, “yemin içmek”, “ahd etmek”, “vaat etmek”, “vaatte bulunmak” gibi kavramları tercih etmektedir.

Türk kültür çevresinde ve özellikle yazılı belgelerde ve sözlü uygulamalarda yemin için “ant”, yemin etmek içinse “ant içmek” kavramları kullanılmakta ve günümüzde de Türk boylarında söz konusu kavramlar varlığını sürdürmektedir (Durmuş, 2009: 97-98). Abdülkadir İnan, “Eski Türklerde ve Folklorunda Ant” başlıklı makalesinde, ant kelimesinin bütün İslam-Türk kabilelerinde ortak bir kelime olduğunu iddia etmekte ve Sahaların bu kelimeyi “andıgar”, Çuvaş Türklerinin “antah-”, şeklinde kullandıklarını; bu kavrama karşılık olarak Kalmukların da Yakutlar gibi kelimeyi “andagar” şeklinde söylediklerini dile getirmektedir (İnan, 1998: 317). Eski ve yeni sözlüklerde “ant” ve “andagar” kelimesi, Arapça “half”, “yemin” kase; Farsça “sukend” kelimeleriyle karşılanmaktadır. Uygurlar arasında “ant” yemin anlamına gelmekte, “antıkmak” ise yemin etmek, ant içmek için kullanılmış bir fiil olarak tercih edilmektedir (Durmuş, 2009: 98). Ed-Düretü'l Mudiyye Fil- Lügati-t Türkiyye’de “ant iş-”, ant içmek anlamındadır. İbni Mühennâ Lügati’nde ise, “ant” yemin anlamına gelirken, “antlığ” kelimesi de yer almaktadır. “Antlığ” birine yeminle bağlanmış olan

kişi için kullanılmıştır. Türk kültür çevresinde yemin için "ant", birbirine karşı yeminli kişi için "antlı" ve yemin etmek için ise "ant içmek" tabirlerinin kullanılmış olduğu görülmektedir (Durmuş, 2009: 98). Kaşgarlı Mahmud "ant" kelimesini Arapça half ile izah etmektedir (1985: 45, 206). Kaşgarlı, günümüzde kullandığımız "ant iç-" yerine "andık-" kelimesini veriyor ki, bu kelime Tölöslerde "beraat kazanmak, şüpheli ortadan kaldırmak" anlamına gelmektedir. Maniheist Uygurların da "ant içmek" yerine "andık-" kullandıkları bir tövbe duasından anlaşılmaktadır (Çeribaş, 2023: 245).

Türkiye Türkçesinde ve Türk lehçelerinde ant içmek kavramına karşılık olarak "yemin etmek, yemin billah etmek, yemin vermek, ant içmek, ant etmek, ant eylemek, vaat etmek, vaatte bulunmak, söz vermek, ahd etmek" gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ant içmek kavramına karşılık Türkmen Türkçesinde "kasem, kasem etmek, kasam etmek, kasam içmek" kavramları tercih edilmekte, Kırgız Türkçesinde ise bu kavrama karşılık "ant, ant ber- (ant içmek, yemin etmek), ant ur- (melun olmak, lanetlenmek, ant urgan (melun, lanetli, lanetlenmiş kimse, lanet, kötü), ant urgur (lanet olası), ant ursun (vallahi, billahi), kızıl kan kıl-, ak polot mizin calaş-, çibık kıy- (çubuk keserek yemin etmek, ant içmek)", *oozumu kara cama cesin* (Bir daha öyle seyleri söylemem, ağzıma bile almam diye yemin etmek, ant içmek anlamında kullanılır), ak keltenin ogu ursun (eğer sözümde durmazsam ak kelte beni vursun) gibi çok farklı söyleyişler kullanılmaktadır. Bu söyleyiş, Kumuklar arasında "ant içmek", Çuvaşlarda "ant tu-" "antih", "intih", "tupa tut, tupa tıt (yemin etmek)" (Yavuz, 2021: 77; Arıkoğlu, vd., 2023: 58, 115, 744) ve "antahmak", Uygurlarda ise "andıkmak", "gasam kıl-" Kazan Tatarlarında "ant it-", Kazaklarda ise "ant işu" şeklinde varlığını sürdürmektedir. Ancak Tuva Türkçesinde ant karşılığında "dangırak" kelimesi kullanılmaktadır (İnan, 1998: 317, Yıldız Altın, 2021: 366; Durmuş, 2011:100-101; Kazan Nas, 2017: 134; Çeribaş, 2023: 246).

2. Türk Kültüründe ve Ant Törenlerinde Toprak

Dünya mitolojilerinin en belirgin ve ortak unsurlarından biri toprak olmuştur. Toprak, özellikle yaratılış mitleri başta olmak üzere evrenin merkezi olarak idrak edilmiş, bütün canlı türlerinin yaratılışı ve çeşitlenmesi toprak üzerine bina edilmiştir. Türkler de dâhil olmak üzere bütün toplumlarda rastlanılan dört ana unsur arasında toprağın önemli bir yeri olduğu, su, hava, ateş gibi toprağın da yaratışa kaynaklık ettiği görülmektedir (Aça, 2018: 25). Semavi dinlerde de toprak, insanoğlunun hammaddesi olarak tasvir edilmektedir. Altay yaratılış mitinde toprağın su ile birlikte anılması, Tanrı Ülgen ve kişiğlunun su üzerinde uçarken yeri yaratmak istemesiyle birlikte kişiğlunu suyun dibine daldırması ve ilk olarak yeryüzünü yaratması dikkat çekmektedir. Mitte "Dünyada hiçbir şey yokken su vardı" ifadesi ilk varlığın su olduğuna işaret etmekle birlikte, Tanrı'nın kişiğlunu toprak alması için suya daldırması, su ile birlikte toprağın da varlığına işaret etmekte, yaratılışın nüvesi olarak su ile toprak birlikte anılmaktadır (Akçam, Köse, 2022: 390-391). Bu özellikleri bakımdan

hem su hem de toprak mitolojik ana tasavvurunun da merkezinde yer almışlardır.

Toprak, Türk kültürü açısından çok kıymetli bilgiler içeren farklı metinlere de yansımış, özellikle Orhun yazıtlarında kozmik düşüncenin merkezine gök, yer (toprak) ve insanoğlu yerleştirilmiştir. Yazıtlarda geçen “*Üze kök Tengri, asra yağız yer kılınmakta ekin ara kişi oğlu kılınmış* (üstte mavi gök, altta kara toprak yaratıldığında ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış)” (Tekin, 1988: 9) ifadesi ile gök ve yerin aynı anda teşekkül ettiğine, insanoğlunun ise bu iki varlığın arasında yaratıldığı düşüncesine dikkat çekilmektedir. Bu ifadeler aynı zamana gök ve yerin mitik bir zamanda, yani kutsal bir zamanda ortaya çıktığına da delil olmakta, mitik düşünce gök gibi kara toprağı da kutsal varlıklar sınıfına sokmaktadır. Türkçede hâlihazırda kullanılan “yeri göğü yaratan Tanrı/Allah” ifadesi de bu iki kozmik unsurun aynı anda yaratıldığına işaret olarak düşünülebilir. Yine Orhun yazıtlarında geçen *yukarıda gök yarılmasa, aşağıda yer delinmese* ifadesi bize yerin ve göğün eşdeğer olduğunu, birbirini tamamlayan unsurlar kategorisinde yer aldığını göstermektedir.

Orhun yazıtlarında geçen yağız yer sözünün bir düşünce biçimine de işaret ettiği akla gelmektedir. “*Üstte mavi gök, altta yağız yer*” ifadesinde gök (mavi) ile yağızın (kara) bir sıfat ve eşitlik unsuru olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan söz konusu ifadelerin dikotomi düşüncesine, yani birbirini tamamlayan iki parçaya bir gönderme olduğu da akla getirmekte, yerin de Türkler açısından gök kadar kutlu varlıklar arasında sayıldığını düşündürmektedir. Bahaeddin Ögel (II, 1995: 260), *Altun Yaruk* adlı kitabın Çince paralel metni ile karşılaştırıldığında Türkçe *yağız yer* ifadesinin Çince metinde “tati” şeklinde yani *Büyük Dünya* anlamında kullanıldığını, bu Çince sözün Türkçede *Ağır-ulug yağız yer* manasına geldiğini dile getirmekte ve kelimenin *kutlu, saygıdeğer, büyük dünya* anlamlarını karşıladığını ileri sürmektedir. Yağız kelimesinin günümüzde de *yiğit, güçlü* anlamlarını karşılaması bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Evrenin kökenine ilişkin düşünceleri ilkel felsefenin ve mitolojilerin önemli bir sorun haline getirdiği görülmekte, Klasik Yunan filozoflarınca *arkhe problemi* şeklinde tanımlanan yaratılışın ve bozulmanın nedeni olarak düşünülen ilk ilkenin ne olduğu sorusu önem arz etmekteydi. Klasik felsefede, tasavvuf düşüncesinde ve mitolojilerde maddi âlemin *anasır-ı erbaa (dört unsur)* üzerine şekillendiği düşüncesi en eski dönemlerden günümüze kadar varlığını sürdürmektedir.

Anasır-ı erbaa (dört unsur), sadece Ortadoğu halklarında değil, bütün ilkel dönem kabilelerinde, özellikle de Türk kültüründe büyük önem arz etmekteydi. Türk inanç sisteminin Gök Tanrı başta olmak üzere, atalar ve ıduk-yer (kutsal yer-sular: anasır-ı erbaa) üzerine bina edildiği bilinmektedir. Orhun yazıtlarında geçen ıduk yer-sub ifadesi doğanın tezahürleri sayılan “su, toprak, ateş, ağaç, taş” gibi unsurları bünyesinde barındırmakta idi. Eldeki kaynaklara göre dört unsur, İslam kültür dairesine

girmeden önce Türklerin hayatında büyük önem taşımaktaydı. Batı Göktürklerle giden elçilik heyetinde bulunan Theophilacte Simocatta, gezi raporunda Türklerin ateşe fevkalade önem verdiğiinden, ona kutsiyet yüklediğinden, aynı şekilde hava ve suyu da kutsal gördüklerinden ve toprağa büyük önem verdiklerinden bahseder. Ayrıca Batı Göktürklerin dışındaki Türklerde de bazen toprak, su, ateş, ağaç şeklinde dördlü; bazen de toprak, su, ateş, ağaç ve demir veya toprak, su, ateş, ağaç ve rüzgâr şeklinde değişen beşli unsurlar düşüncesinin var olduğu da görülmektedir (Ocak, 2002: 239). Aynı durum Moğollarda da varlığını korumakta olup Moğollarda da güneş, ay, ateş, su ve toprak olmak üzere beşli unsurun önemine dair bilgileri Plano Carpini bize aktarmaktadır (Ocak, 2002: 239). Bütün bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Türk kültüründe ateş, su ve toprak sabit ana unsurlar olarak varlığını sürdürürken farklı zamanlarda bu unsurlara hava, ağaç, demir, güneş, ay gibi unsurlar eklenebilmektedir.

Kutsal dört unsurdan, ateş, su, hava ve topraktan *Menâkibu'l-Kudsiye* ve *Vilayetnâme-i Otman Baba*'da da bahsedilmektedir. Baba İlyas'ın oğullarından Ömer Paşa'nın halifelerinden Yusuf'un kerametleri anlatılırken, *Menakıbu'l-Kudsiye*'de şu mısralar yer almaktadır:

Ger diyem beşde onda bir işini
Unıdasın Yusuf gibi düşüni
Ta be-hadd-i anasır anı kıl
Nafizu'l-hükm idi zihi tahsil
Od u su yil ü *doprağa* söyler
Od u su yil ü *doprağ* anılar
Din ü dünya beği Ömer Beşe'mün
Kemterin bir kuluyıdı Yusuf anun

Vilayetnâme-i Otman Baba'da şu mısralarda Otman Baba'nın övüldüğü görülmektedir:

Ey zihi zat-ı mutahhar vey hakikat cism-i pak
Sensin anâsır hâkimi hem ab u ateş, bad u *hak* (Ocak, 2002: 237).

Anadolu Alevi Bektaşî inançlarında özellikle de Bektaşî gelenekte dört unsurun dört kapıyı ve dört mizacı temsil ettiği, bunlardan güneşin “şefkat”, suyun “cömertlik”, toprağın “hoşgörü” ve “alçakgönüllülük” gibi makamlara teşmil edildiği dikkatten kaçmamaktadır. Bektaşî gelenekte sayı sembolizminde dört sayısının önemi bilinmekte, dört unsur, dört kapı, dört melek, dört kitap, dört yön ve dört lezzet gibi unsurlar arasında dört unsur olarak ateş, su, hava ve toprak sayılmaktadır (Noyan, 1995: 435).

Türk tasavvuf geleneği çok çeşitli kültürlerden etkilenmekle beraber Türk düşünce sisteminin özgün yapılarını, düşünce biçimlerini bünyesine alması ve yaşatması bakımlarından da önemli bir inceleme sahası olarak karşımızda durmaktadır. Söz konusu gelenekte *on sekiz bin âlem* şeklinde bir kullanım bulunmaktadır. Toprak da bu âlemlerin içinde dört unsurun bir

parçası olarak kabul edilmektedir. Tasavvuf geleneğine göre dokuz gök (nüuh felek), dört öge (su, hava, ateş, toprak) ve beş âlem (amâ âlemi, ervah âlemi, hayal âlemi, zahir âlemi, âlem-i mukayyed) şeklinde düşünölmekte idi (Noyan, II, 1999: 54). Geleneğe göre bunların toplamı on sekiz eder. Bu on sekiz âlemin her biri binle çarpılınca on sekiz bin ile karşılaşırız, toprak da bunlardan birisidir ve on sekiz bin âlemin içerisinde bin âlemlik bir orana sahiptir.

Toprak, Türk kültüründe özellikle halk hekimliğinde de önemli bir inanç ve sağaltma unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Anadolu kültür çevresinde atalar kültüne bağlı olarak türbe ziyaretleri gerçekleştirildiği görölmekte, türbeler etrafında bu anlamda çeşitli inanç ve uygulamaların varlığı dikkat çekmektedir. Türk inanç sisteminde türbeler etrafında oluşan ritüel ve inançların çok zengin bir içeriğe sahip olduğu, bunların içerisinde türbelerin yardım isteme, hastalara şifa dileme, ihtiyaçlara cevap arama yerleri oldukları görölmektedir. Bu inanç ve uygulamalardan biri de cöher/cevher adı verilen türbe toprağından alınarak hastalıklara verilmesi, yaralara sürölmesidir.¹ Özbekistan'ın bazı yörelerinde bebek beşiğe alınmadan önce "topraklı su" ile çimdirilir. Suya toprak konulması "yer ferzende" içindir. Yerde doğdu, yerde yaşadı, yerde ölecek diye düşünüp böyle yapılıncı çocuğun daha güçlü olacağına inanılır (Muratoğlu, vd., 1996: 31).

Toprak, Türk inanç sistemindeki yeri ve mitik düşüncesindeki gücü sayesinde çeşitli halk edebiyatı metinlerinde de kendine yer bulmuştur. Metinlerde toprak bazen bir şifa kaynağı, bazen bir sihir ve ant unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Beyböyrek ile Akkavak Kızı hikâyesinde de toprak, Beyböyrek'in açısından gözlerini kaybeden annesinin gözlerinin açılması için bir şifa kaynağı olarak anlatılmaktadır. Hikâyede bu hadise şöyle tasvir edilir:

Kız, Beyböyrek'i saçına bağlayarak aşığı saldı. Beyböyrek baktı ki, aşığı uzak saçını acıtmayayım diyerek atladı, yoluna devam etti. Gide gide yorulmuştu, atı Benliboz aklına düştü:

Ağzın beraber çöllerde isen,

Dizin beraber çöllerde isen,

Yetiş Benliboz'um, yetiş yar elden gitti

Ses yok! Biraz geçtikten sonra aynı maniyi tekrar söyledi. Yine ses yok! Biraz daha gitti, yine söyledi. Üçüncü seferde at haykırarak Beyböyrek'in yanına geldi. Böyrek, ata binmeye davranınca Benliboz: Yiğidim, binme! Çünkü ananın gözleri kapanmış, benim ayaklarımdan biraz toprak al, anana götür ki, gözleri açılınsı dedi (Duymaz, 1994: 73).

¹ Bu konuda geniş bilgi için bk. (Tek, 2018).

Toprak, Kazak masallarında sihri bir güç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Büyücünün Hediyesi Budur masalında toprağın sihri özelliği dikkat çekmektedir:

-E, dostum. Bu kızı aslında bir ejderha emmişti. Bedeninde onun ödü, zehri vardı. Şimdi o zehirden tamamıyla arındı. Artık bu kızı yanındaki mahıyla mülküyle, çeyiziyle birlikte sen al. Bir de sana bir avuç toprak vereceğim. Evine gittiğin zaman eski eşin bir tilki gibi oynaya oynaya, kurnaz gülümsemesiyle karşılayacaktır: "Yeni hanımınız hayırlı olsun!" diyerek saçı saçacaktır. Sen de: "Büyücünün hediyesi budur!" deyip, sana vereceğim toprağı onun yüzüne saçiver. Öyle yaptığın zaman, o hemen kırkı eşek ve bir katıra dönüşecektir (Duyamaz, vd., 2004: 121).

Türk kültüründe en büyük yeminler en çok sevilen ve korkulan varlıklar üzerine yapılmaktadır. Hiyerarşik bir oluşumun görüldüğü bu sıralamada en başta Gök Tanrı/Allah bulunmakta, bunları kutsal kitaplar (Kuran/Biçik), sonrasında peygamberler ve atalar (ulu kişiler, evliya, ...) takip etmektedir. Türbelerde yatan kişiler üzerine yapılan yeminlerin yanı sıra tabiat unsurları (yer, gök, su, taş, ağaç, ay, güneş, yıldızlar) üzerine de yeminler edilmektedir. Örneğin, Gürcistan ve Azerbaycan'da, Dağıstan Türkleri arasında "anasır-ı erbaa" ve Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar üzerine yemin edilmektedir. Yemin sırasında "bu kılıç, ağ girsin kızıl çıksın ki!" veya "kılıçlara gelesin mi?" (Kalafat 2012: 51, 57; Yıldız Altın, 2021: 368) denilir.

*Şecere-i Türki'*de Ebulgazi Bahadır Han, toprağın bir ölüm sembolü olarak kullandığından bahseder ve bu konuda şu vakayı anlatır. "Abid han askerlerini toplayarak Urgenç üzerine taarruz eder. Burada Deve Boynu diye bir yere gelir ve Oğlan boyundan bir komutanın emrinde bütün askerlerini Din Muhammed'in üzerine sefer eder. Bu durumu işiten Din Muhammed de harekete geçer. Yanındakiler sayılarının az olduğunu, saldırıları geri püskürtmeyeceklerini söyleyerek Din Muhammed'i bu işten vazgeçirmeye çalışsalar da Din Muhammed bir türlü vazgeçmez, atını ileri sürer. Komutanları yine önüne geçtiklerinde yerden bir avuç toprak alır ve "Tanrım canımı sana, tenimi toprağa teslim ettim" diyerek toprağı gömleğinin önünden koynuna döker. Sonra beylerine döner ve artık ben öldüm. Canınız benimkinden tatlı ise savaşa gelmeyin. Ancak benimki kadar tatlı ise geri kalmayın der. Bu olay üzerine askerler heyecana gelir ve yer-gök inler ve askerler itiraz etmeden Din Muhammed'in ardına düşer (Ebulgazi Bahadır Han, 2009: 197-198).

Toprak üzerine ant içme şeklinin en güzel örneklerini Dede Korkut hikâyelerinde görmek mümkündür. *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı* hikâyesinde Selcen Hatun'la gerdeğe koyulan Kan Turalı şöyle ant içer: *Yir kibi kertileyin, toprak kibi savrılayın, kılıcıma toğranayım, ohuma sancılayın, oğlum toğmasın, toğar ise on güne varmasun. Big babamun, kadın anamun yüzün görmedin bu gerdeğe girer isem dedi* (Ergin, 2004: 193).

Hikâyedeki ant formundan anlaşıldığı üzere, toprağı kertmek, toprak savurmak, kılıca doğranmak ve oka düşmek Türklerin en önemli ve keskin

antlarından gözükmektedir. Aynı ant formunu Bamsı Beyrek'in tekfurun kızına söz verirken de kullanıldığı görülmektedir: *Eger seni hisardan aşğa urgan ile salınduracak olur isem babana anana sağlık ile varacak olur isen beni gelip halallığa alur mısın didi. Beyrek and içti: Kılıcuma toğranayın, ohuma sancılayın, yir gibi kertileyin, torpak gibi savrılayın sağlığ ile varacak olur isem Oğzuza gelüp seni halallığa almaz isem didi* (Ergin, 2004: 135).

Anadolu'da, "Oğul seni Yerin-Göğün beğene", "Yer-Gök imdadına gele" gibi sözlere tesadüf edilmektedir. Bu sözlerde Yer ve Gök, Allah/Tanrı anlamında kullanılmıştır. Yine, yer ile ilgili olarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde "Allah seni yerin dibine soksun", "kara yere giresin", "kara yerin karanlığına giresin", "kara yerler alsın seni inşallah", "titreye titreye yere giresin", "yedi kat yerin dibine giresin", "yere batasın", "yere döşenesin", "yerin dibine batasın", "yerin dibine geçesin", "yerler yarıla da içine giresin", "yerlerin dibinden sesin gele" gibi yemin ve kargış sözleri de bilinmektedir (Deniz, 1995: 258).

Manas destanında demir yalama dışında beyaz buğday ekmeğini ısırarak, üstümüzdeki gök çarpsın, alttaki toprak çarpsın, tüfeğimin oku vursun, silahtan çıkan ateş yaksın, tepesi açık mavi gök çarpsın, göğsü tüylü yer çarpsın şeklinde ant formülleri bulunmaktadır. Destanda Moğollaşmış Kırgızların da Çinlilerin din kitabı "Biçik" üzerine de ant içtikleri, kitabı göğüsleri üzerine getirerek bu işlemi yaptıkları görülmektedir (İnan, 1992: 44, 137, 152, 165). İnan'ın bahsettiği ant içme biçimi *Manas* destanının Sağımbay Orozbekov varyantında şu şekilde geçmektedir. Destanda toprak; peygamber, pirlar, kırklar, Hızır, dört halife gibi dini unsurlarla eş tutularak onda bir kutsallık olduğu ve onun da bir çarpma gücünün olduğu dile getirilmektedir:

Uşu sözdön canganı,	Bu sözlerden döneni,
Ubadadan tangandı	Verilen sözü inkâr edeni,
Töbösü açık kök ursun,	Tepesi açık gök çarpsın,
Tört çarıyar köp ursun,	Dört çar-ı yâr çarpsın,
Töşü tüktüü cer ursun,	<i>Döşü tüylü yer çarpsın,</i>
Arbağı biyik er ursun,	Ruhu yüce er çarpsın,
Ak baygambar pir ursun	Hak Peygamber pir çarpsın,
Atı Kızır tirüü ursun,	Adı Kızır diri çarpsın,
Kırk çilten kayır er ursun	Kırk çilten gaip er çarpsın,
Kılım turgan el ursun	Yüz yıllardır yaşayan el çarpsın,
Kausul Kıyas koşo ursun!	Kausul Kıyas birlikte çarpsın! (Orozbekov, I, 2017: 374).

Manas destanının Radloff varyantında da *Manas*'ın eşi Kanıkey'in toprak üzerine ant içtiği görülmektedir. Destanda *Manas*, kendisini bıçakla yaralayarak reddeden Temir Han'ın kızı Kanıkey'i kaçırmak için Temir Han'ın iline gelir. Durumu önceden sezen Kanıkey, tavrını değiştirerek kırk

kızla birlikte Manas ve yiğitlerini karşılamaya çıkar. Bu kırk kızı, kırk yiğide hediye eder ve bana ilişmeyin der. Fakat Almambet'e düşen kız, koca memeli, kuru kıçlı, kara bir kızdır. Bu durum karşısında Almambet şaşırır. Manas, "Almambet'e layık bir kız yok mu?" diye sorar. Bunun üzerine Kanıkey, Ayıp Han'ın kızı Altınay'ın yanına gider ve ona ricada bulunur. Almambet için yüzünü açmasını ister. Altınay, Almambet'in kendisini küçümseyeceğini, Kanıkey'in ilerde onu hor göreceğini söyleyerek buna razı olmaz. Kanıkey bunların doğru olmadığını söyleyerek ant içer:

Konak kelip kelgende,	Konuk gelince ben sana
Koop kımıs koy! desem,	Kalk da kımız ver dersem
Celeden bee saa! desem,	Bağlı kısrağı sağ desem
Koşokton koydu saa!	Koyunları sağ desem
Köp kımıs kuy! desem,	Çokça kımız dök desem
Men, ecekem, Kanıkey	Beni, kardeşim ve Kanıkey'i
Töbönü açık-kök ursun,	Tepesi açık gök çarpsın,
Töştüktü cer ursun	Göğsüm yer çarpsın (Deniz, 1995: 257).

Seytek destanında da halk, tahttan Kançoro'yu indirip yerine Seytek'i geçirmek için ant içer ve ant içilen kutsal varlıklar arasında yer (toprak) de vardır:

Tak uşunday kılbasak,	Tam böyle yapmasak,
Akkelte miltık oğu ursun,	Ak kelte miltık oku vursun.
Ak miltenin çoğu ursun!	Ak barutun/fitilin ateşi vursun!
Töböcü bütöo kök ursun	Tepesi kapalı gök çarpsın,
Töşü tüktüü cer ursunf	Göğsü tüylü yer çarpsın (Deniz, 1995: 258).

3. Türk Ant Törenlerine Farklı Bir Örnek Olarak "Toprak Ferağı (Toprak Andı)"

3.1. Andın Gerçekleştiği Coğrafya

Söz konusu ant töreni Kahramanmaraş'ın Andırın ilçesine bağlı Bulgurkaya köyü Murtlu Obası, Baraklı Uşağı/Yurdu'nda meydana gelmiştir. Bu köy, Andırın ile Kadirli arasında Keşiş çayının (resmi adı: Çayır suyu) sınırında Kadirli'nin Nürfet (Göztaş) köyüyle de sınırdaş bir yerleşim birimidir. Bu çay, Andırın ile Kadirli arasında doğal sınırları da belirlemektedir. Keşiş çayından dolayı Göztaş (Nürfet) köyü Kadirli'de, Bulgurkaya köyü ise Andırın tarafında kalmıştır.

3.2. Andın Gerçekleştiği Bölgenin Sosyo-Kültürel Durumu

Bulgurkaya, Göztaş ve Karapınar köyü sakinleri yazın yaylamak üzere Andırın'ın Altınboğa, Orhaniye ve Akifiye köylerine çıkmakta, resmi işler dışında bütün ticari ve kültürel faaliyetler ise Kadirli üzerinden yapılmaktadır. Köy sakinlerinden özellikle Çeribaş ve Baraklı aşiretleri kışın sehil (sahil) adını verdikleri Andırın ve Kadirli sınırındaki Bulgurkaya

köyünde yaşarken, her yıl mayıs ayının ortalarında Altınboğa, Orhaniye ve Akifiye köy sınırlarına dâhil kendi yaylarına göç etmektedirler. Diğer köyler ve aşiretler de kendi yaylalarına aynı şekilde göçmektedirler. 1980’li yılların ortalarına kadar Çeribaş aşireti Tırıl (yöredeki adı: Dırıl) dağı üzerindeki Kuruçukur mevkiinde göç ederken, Baraklı aşireti aynı dağın eteklerindeki Horlavuk mevkiine yerleşmektedir. Her yıl yapılan bu göçlerde insanlar ve yükler atlarla taşınmakta, hayvan sürüleri ise göçten bir veya birkaç gün önce her evden bir kişi bulunacak şekilde yaya olarak nakledilmektedir. Bu göç yaklaşık sabahın erken saatinden akşamın geç saatine kadar yaya olarak (çocuklar ve yaşlılar at üzerinde) sürmekte, göç sırasında yemek ve dinlenme için Çınar Geçidi mevki seçilmektedir. Kısa bir dinlenmeden sonra yükler tekrar yüklenerek yaylaya gelmektedir. Bu aşiretler genellikle keçi, az sayıda da sığır besledikleri için su kaynakları ile ormanlık alanlara yakın yerleri yayla olarak tercih etmişlerdir. O dönemlerde söz konusu aşiretler koyun beslemekten uzak durmuşlardır. Yaylada toprak dam adı verilen genellikle yanları ve arkası taş duvardan örülü, üstü toprak, ön kısmı ise ağaç dallarından yapılmış çitlerden mürekkep evlerde yaşanmaktadır. Evlerin önünde taka adı verilen yaklaşık bir metre yüksekliğinde çardak yapılması gelenek olarak korunmuştur. Bu çardağın rüzgâra karşı korunaklı olunması önem arz etmektedir. Bu nedenle üstü geniş yapraklı ağaçların dallarıyla, altı yörede kirç adı verilen sedir ağacı dallarıyla, yanları ise yine çeşitli ağaçların özellikle de örmek için müsait demirçik adı verilen ağacın dallarıyla örülmektedir. Yağmur yağması durumunda toprak damda yatılmakta, yağmurun olmadığı vakitler ise çardak yatma yeri olarak kullanılmaktadır. Elektriğin olmadığı dönemlerde aydınlanma için gaz lambası ve lüküs adı verilen aydınlatıcılar tercih edilmiştir. Söz konusu köyler, sebze ve meyve ihtiyacını sehil adı verdikleri köylerinden karşılamakta, süt ve süt ürünlerini de yine kendi hayvanlarından elde etmektedirler. Yoğurt, ayran, çökelik, tereyağı en çok ürettikleri hayvansal ürünlerdir. Yaylada buldukları esnada her yıl tarhana yapmak, andız pekmezi kaynatmak bir gelenek olarak devam ettirilmiştir. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Söz konusu aşiretler yine aynı göç geleneğini devam ettirmekte, ancak artık modern araçlarla göç yapılmakta, aynı mevkilerde betonarme, prefabrik ve konteyner evlerde yaşanmaktadır.

3.3. Antla İlgili İlk Tespitler

İlgili ant töreni bahsi geçen derleme sahasında “Toprak Ferası (Ferağı)” olarak adlandırıldığı için özgün adlandırmanın başlıkta yer almasına dikkat edilmiş, fakat söz konusu adlandırma hukuki bir ifade olduğu için folklorik açıklaması da parantez içinde verilmiştir. Olayla ilgili ilk bilgiler yakın geçmişteki bir bayram tatili zamanında bir sohbet esnasında Kadirli Nüfret Köyü nüfusuna kayıtlı, ancak Bulgurkaya köyü Kargılık obasında ikamet eden Çeribaş aşiretine mensup Hüseyin Ecinni’den tarafımdan dinlenmiştir. Hüseyin Ecinni’nin anlatımına göre Baraklı aşiretine mensup Topal Osman lakaplı Osman Baraklı, Kocafakılı oymağına

mensup bir kişiden (bu kişinin adı tespit edilememiştir) yaklaşık 30 dekar miktarında ve adına Çaçal denilen tarlayı toprak ferağı (andı) yöntemiyle satın almıştır.

3.3.1. Torpak Ferağı (Torpak Andı)'nın Yapılış Şekli

Bu yemin (ant) törenine göre satıcı ve alıcı yanlarında iki şahit olacak şekilde ilgili tarlaya/araziye giderler. Önce satıcı o tarladan/topraktan/araziden bir avuç toprağı avcuna alır, alıcı ve şahitler huzurunda "Ben sınırları ve miktarı şu kadar olan bu isimli tarlayı (toprağı/araziye şu kadar bedelle (para veya başka bir bedel olabilir) filan kişiye sattım, şahitlere dönerek, şahit misiniz? diye sorar. Onlar da "evet, şahit olduk" derler. Şahitlerin sözüyle birlikte avcundaki toprağı alıcının avcuna koyar. Alıcı avcuna toprağı aldıktan sonra şahitlere ve satıcıya dönerek "Ben sınırları ve miktarı şu kadar olan bu tarlayı/toprağı/araziye şu kadar bedelle filan kişiden satın aldım, sizler de şahit misiniz? diye aynı şekilde şahitlere sorar. Şahitler, herkesin önünde üç defa "şahitlik ederiz" dedikten sonra, alıcı avcundaki toprağı tarlaya saçar. Böylece satış ve yemin (ant) töreni gerçekleşmiş sayılır (KK-1).

Söz konusu törenle ilgili olarak taraflardan Topal Osman lakaplı Osman Baraklı'nın torunu Halil Baraklı'dan da bilgi alınmıştır. Halil Baraklı, hem dedesinden hem de babasından toprak saçma yoluyla söz konusu arazinin alındığını duyduğunu, dedesinin yaklaşık 30 dekarlık bu araziye Kocafakılılara mensup bir kişiden bu şekilde aldığı bilgisine sahip olduğunu tarafımıza aktarmıştır. Halil Baraklı'nın oğlu Ahmet Baraklı da tarlanın isminin günümüzde Çaçal olduğunu, fakat kendisinin tahminine göre bu ismin Saçal (saçıp alınan) sözcüğünün dönüşmesinden oluştuğunu, çünkü bu arazinin toprak saçılarak (ant töreninden bahisle) alındığını, zamanla bu saçal kelimesinin Çaçal şekline dönüştüğü kanaatini taşıdığını söylemiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Folklorun en dikkate değer yönlerinden birisinin kalıplaşma ve bu kalıpları büyük oranda koruma özelliğine sahip olmasıdır. Folklor ürünleri donuk ürünler değildir, gelenekler varlığını sürdürdüğü kalıplar içerisinde ekonomik yapı ve ihtiyaca bağlı olarak değişim ve dönüşüm yaşarlar.

Ant törenleri de Türk kültürünün en değerli kalıplaşmış değerlerinden birisi olarak görülmektedir. Her ne kadar zamanla yemin etmek, yemin içmek kelimeleri de ant içmek anlamında kullanılmaya başlanmışsa da içmek eyleminin ant törenlerinin en merkezi noktasını oluşturduğu anlaşılmaktadır. Türk devlet geleneğinde eskiden şarap kadehlerinin içine kan damlatılarak yapılan ve kadehleri karşılıklı değişme esasına bağlı olarak icra edilen bu törenlerin varlığını kaynaklar bize haber vermektedir. Günümüzde gelin ile damat arasında karşılıklı olarak pasta yedirilmesi, karşılıklı şerbet içilmesi bu geleneğin varlığına ve sürekliliğine bir senet olarak görülebilir.

Türk ant geleneğinde ant törenlerinin çeşitli şekillerinin olduğu bilinmektedir. Bu şekillerden şarap kadehine kan damlatılarak yapılan ant başta olmak üzere, silahlar üzerine, baş göz üstüne, kutsal varlıklar ve kitaplar üzerine, kutsal varlıkların ruhları üzerine, ağaç ve toprağı kerterek, kan yalayarak, şerbet ve şarap içerek ve elleri kana batırarak ant içme şekillerinin yapıldığı bilinmektedir. Bu antlardan bir kısmı sadece sözlü olarak yapılırken, bir kısmı sözlü ve davranışa bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Mesela, Allah çarpsın ki, Kuran çarpsın ki, ekmek çarpısın ki gibi ifadeler sadece söze dayalı ant sözleridir. Ancak, elleri silahların üzerine, kutsal kitapların üzerine koyarak ant sözleri söylemek ise sözlü ve davranışa dayalı antlar kategorisine girmektedir.

Bu makalede bahsi geçen ant töreni de sözlü kültürdeki bir hukuki süreci bize göstermektedir. Bu bakımdan söz konusu tören halk hukukun önemli bir şubesine dikkat çekmektedir. Sözlü olarak ve şahitler eşliğinde sözle ve davranışlarla yapılan bu törene göre ant, üzerine ant içilen arazi üzerinde yapılmakta, arazinin bir parçası (avuçtan avuca verilen toprak) ant töreninde takas edilerek sembolik olarak toprak takası (satışı) gerçekleştirilmekte, araziden alınan bir avuç toprak savrulurken anttan dönenin “toprak gibi savrulması” yani ölümü işaret edilmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abou-El-Haj, R. A. (2011). *1703 isyanı ve Osmanlı siyasasının yapısı*. (çev.: Çağdaş Sümer), Ankara: Tan Yayınları.
- Aça, M. (2018). Dünya mitolojilerinde toprak simgeçiliğı. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-34.
- Akçam, H. – Köse, S. (2022). Mitolojik ana tasavvuru bağlamında toprak, *Motif Akademi Halkbilim Dergisi*, 15(38), 389-396.
- Arıkoğlu, E. vd. (2023). *Kırgızca-Türkçe sözlük I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çeribaş, M. (2023). Türk kültüründe ant içme törenleri ve bu törenleri çeşitleri üzerine. *Prof. Dr. Mustafa Arslan Armağanı*, (ed.: Adem Öger - Mehmet Surur Çelepi), Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Deniz, Ö. (1995). Manas ve Seytek destanlarında ant içme şekilleri. *Bozkırdan Bağımsızlığa Manas*. (hızl.: Emine Gürsoy Naskali), 256-268, Ankara: TDK Yayınları.
- Durmuş, İ. (2009). Türk kültür çevresinde ant. *Milli Folklor*, 84, 97-106.
- Durmuş, İ. (2011). Türklerde kan kardeşliği ve antla ilgili unsurlar. *Milli Folklor*, 89, 100-108.
- Duymaz, A. (1994). Beyböyreğ hikâyesinin Afyonkarahisar varyantı üzerine. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 162-172, Afyonkarahisar.
- Duymaz, A. vd. (2004). Erteğiler/masallar. *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi (Nazım-Nesir) 27*, Kazak Halk Edebiyatı, 113- 134, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Ebulgazi Bahadır Han (2009). *Türklerin soy ağacı-şecere-i Türk*. İstanbul: İlgü Kültür Yayıncılık.
- Ergin, M. (2004). *Dede Korkut kitabı I*, Ankara: TDK Yayınları.
- İnan, A. (1992). *Manas destanı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- İnan, A. (1998). Eski Türklerde ve folklorda ant. *Makaleler ve İncelemeler I*, 317-330, Ankara: TTK Yayınları.
- Kalafat, Y. (2012). *Türk halk inançlarında tabu*. Ankara: Berikan Yayınevi
- Kaşgarlı Mahmud (1985). *Divanü Lugatü't-Türk tercümesi-I*. (terc.: Besim Atalay), Ankara: TTK Yayınları.
- Kazan Nas, Ş. (2017). Oğuz Türklerinden bugüne gelen Türk kültürünün izinden: Klasik Türk şairlerinin dilinden ant içmek. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 117(230), 133-148.
- Muratoğlu, M. vd. (1996). *Özbekistan-Anadolu karşılaştırmalı Türk halk inançları*. İstanbul: TDAV Yayınları.
- Noyan, B. (1995). *Bektaşilik- Alevilik nedir?*. İstanbul: Ant ve Can Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2002). *Alevi-Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Orozbakov, S. (2017), *Manas destanı-I*. İstanbul.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi II*. Ankara: TTK Yayınları.
- Tek, R. (2018). Anadolu halk hekimliğinde toprak. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 189-204.
- Tekin, T. (1988). *Orhun yazıtları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yavuz, C. (2021). Çuvaş kültüründe ant içme. *İdil-Ural Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 73-87.
- Yıldız Altın, K. (2021). *Türk kültüründe atalar kültü*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: Hüseyin Ecinni, Adana-Kadirli Göztaşı (Nüfret) köyü, 1941, Okur-yazar, Çiftçi. *Andırın Bulgurkaya Mahallesi, Kargılık obasında ikamet etmektedir.* (Görüşme: 11.08.2019)
- KK-2: Halil Baraklı, Andırın Bulgurkaya Mahallesi, 1941, Okur-yazar, Çiftçi. *Andırın Altınboğa Mahallesinde ikamet etmektedir.* (Görüşme: 14.08.2019)
- KK-3: Ahmet Baraklı, Andırın Bulgurkaya Mahallesi, 1968, Üniversite mezunu, kamu çalışanı. *Kadirli'de ikamet etmektedir.* (Görüşme: 14.08.2019).

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu / Author's Note: Bu çalışma, 5-8 Mayıs 2022 tarihinde Antalya Büyükşehir Belediyesi Uluslararası Antalya Yörük ve Türklük Araştırmaları Bilim ve Sanat Kurultayında sözlü bildiri olarak sunulmuş, daha sonra yeni bilgi ve belgelerle genişletilerek makale haline getirilmiştir./ This study was presented as an oral presentation at the Antalya Metropolitan Municipality International Antalya Yörük and Turkic Studies Science and Art Congress on May 5-8, 2022, and then expanded with new information and documents and turned into an article.